

УДК 339.92+639.2

О. О. Фесенко

кандидат економічних наук, старший науковий співробітник, докторант,
 Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень
 НАН України, Одеса, Україна
 oksfes@gmail.com

ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ У СЕКТОРІ РИБАЛЬСТВА ТА АКВАКУЛЬТУРИ: МОЖЛИВІ ВАРІАНТИ, ЗАГРОЗИ І ПЕРЕВАГИ

Анотація. Автором визначено та охарактеризовано можливі варіанти секторального розвитку, що відповідають основним євроінтеграційним рівням України – сусідства, асоціації і членства в ЄС. Окреслено систему впливів на національний сектор рибальства та аквакультури для кожного із цих варіантів. Здійснено прогнозу оцінку негативних наслідків і потенційних переваг для українського рибпромислового сектору в результаті впливу загальноєвропейської рибогосподарської політики.

Ключові слова: секторальна євроінтеграція, Загальна рибогосподарська політика ЄС, сектор рибальства та аквакультури, національні інтереси.

О. А. Фесенко

кандидат экономических наук, старший научный сотрудник, докторант,
 Институт проблем рынка и экономико-экологических исследований НАН Украины, Одесса, Украина

ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ В СЕКТОРЕ РЫБОЛОВСТВА И АКВАКУЛЬТУРЫ: ВОЗМОЖНЫЕ ВАРИАНТЫ, УГРОЗЫ И ПРЕИМУЩЕСТВА

Аннотация. Автором определены и охарактеризованы варианты секторального развития, соответствующие основным евроинтеграционным уровням Украины – соседства, ассоциации и членства в ЕС. Обозначена система воздействия на национальный сектор рыболовства и аквакультуры, соответствующая каждому из этих вариантов. Представлена прогнозная оценка негативных последствий и потенциальных преимуществ для украинского рыбопромышленного сектора в результате воздействия общеевропейской рыбохозяйственной политики.

Ключевые слова: секторальная евроинтеграция, Общая рыбохозяйственная политика ЕС, сектор рыболовства и аквакультуры, национальные интересы.

Oksana Fesenko

PhD in Economics, Senior Scientific Researcher, Doc. Sc. (Ekon.) Degree Seeker,
 The Institute of Market Problems and Economic & Ecological Research of The National Academy of Sciences, Odessa, Ukraine
 29 Frantsuzskiy Boulevard, Odessa, 65044, Ukraine

UKRAINIAN EUROINTEGRATION IN THE FISHERIES AND AQUACULTURE SECTOR: VARIANTS, RISKS AND ADVANTAGES

Abstract. The article deals with the European integration processes impact regarding Ukrainian fisheries and aquaculture sector. The primary aim of study is to determine effects from the EU integration and cooperation for this sector, to predict and to compare the key risks and advantages at different levels of integration from the perspective of Ukrainian national interests. New EU Common Fisheries Policy (CFP) is shown as a main source of the economic, social and environmental sectoral impacts and its basic content is outlined. Two basic levels of integration are defined for the analysis: the first one is related with the neighborly relations between the EU and Ukraine and the second one – with deepening the integration relations via the association agreement. Taking into account different nature and different degree of impacts for the separate parts of the fisheries and aquaculture sector, contextual analysis was conducted for the fish resources protection and reproduction sub-sector; for the industrial fishery sub-sector and for the processing and marketing one. As a result, the systematization of potential advantages and risks for Ukrainian fisheries and aquaculture sector is made as author forecast assumptions. These assumptions were derived using up-to-date economic regularities of the international integration processes, by analogy and comparisons method. In addition, it is shown in what way effects and results vary at carrying out CFP according to the integration depth. The proposed assessments can be taken into account under the fisheries and aquaculture national strategizing process.

Keywords: sectoral European integration; the EU Common Fisheries Policy; the fisheries and aquaculture sector; national interests.

JEL Classification: F15, Q22

Постановка проблеми. В українському науковому та бізнес-середовищі відбувається активний соціо-економічний аналіз, спрямований на визначення стратегічних ризиків і переваг для окремих секторів економіки України за умови різних рівнів інтеграції з Європейським Союзом. Сектор рибальства та аквакультури являє собою важливий об'єкт такого аналізу через його традиційну агрегованість із агропромисловим сектором, який знаходиться в зоні найбільшої вразливості внаслідок впливу євроінтеграційних процесів. Окрім цього, національний сектор рибного господарства, завдяки веденню промислу у відкритій частині Світового океану, економічних зонах інших держав та Азово-Чорноморському басейні, є об'єктивно інтегрованим у міжнародну риболовну політику, у тому числі європейську. Сучасні європейські тренди впровадження ідеології сталого розвитку, як свідчить практика, неоднозначно впливають на ефективність національних галузей

рибного господарства як окремих країн – членів ЄС, так і нейтральних країн-сусідів, якою сьогодні є Україна. Для того щоб знівелювати можливі негативи євроінтеграції та імплемувати позитивний досвід європейського регулювання рибальства й аквакультури в національну практику необхідне чітке визначення національних стратегічних прагнень та інтересів у вигляді офіційної стратегії розвитку галузі. На жаль, така стратегія нині відсутня. В Україні триває поступове реформування галузі, спрямоване на забезпечення її сталого розвитку із цільовим програмним пріоритетом – збільшити частину національного вилову для задоволення потреб населення в рибній продукції на науково обґрунтованому рівні за одночасного дотримання екосистемного підходу до рибальства та аквакультури. Розробка і проведення Україною адекватної цілям розвитку та ефективної з позиції національних інтересів політики у секторі рибальства й аквакультури пояснюють акту-

альність побудови та аналізу сценаріїв можливих подій у функціонуванні сектору в результаті різноглибинних євроінтеграційних процесів, проведення оцінки відповідних ризиків і переваг для вітчизняного рибного господарства. Прагнення України до інтеграції з ЄС ще більше актуалізує окреслену проблему.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Контекст нашого дослідження обумовлює його базування на аналітиці та висновках стосовно стану, існуючих системних проблем розвитку, результатів і перспектив реформування рибальства та аквакультури в Україні як відправних умовах євроінтеграції галузі. У цьому сенсі значний інтерес становлять праці М. С. Стасишена [1], Л. Є. Купінець [2], Н. М. Вдовенко [3] та інших українських науковців. Водночас, сучасні євроінтеграційні процеси, у яких задіяна складна соціо-економіко-екологічна галузева система національного рибного господарства, характеризуються досить стрімкою динамікою і необхідністю перманентного моніторингу нових трендів для своєчасного реагування та вироблення векторів власної рибогосподарської політики. Євроінтеграційною аналітикою займається широке коло українських наукових інституцій та вчених, серед яких слід відмітити В. М. Гейця, П. І. Гайдуцького [4] та ін. Однак предметом аналізу зазначених науковців здебільшого виступає макроекономіка у цілому або укрупнені сектори, наприклад, агропромисловий. Безпосередньо питаннями інтегрованого міжнародного менеджменту рибного господарства у Чорному морі присвячені дослідження таких зарубіжних учених, як Є. Дузгунез та Н. Ердоган (Duzgunes & Erdogan, 2008) [5], С. Кнудсен (Knudsen, 2008) [6].

Мета статті – на основі визначення базових характеристик основних можливих рівнів євроінтеграції проаналізувати наслідки інтегрування та взаємодії з ЄС для українського сектору рибальства й аквакультури, спрогнозувати та зіставити ключові небезпеки і переваги цих процесів, враховуючи поточний стан сектору.

Основні результати дослідження. Сьогодні існують дві основні тенденції у взаємовідносинах України та Європейського Союзу в секторі рибальства й аквакультури, які формуються залежно від статусу нашої країни. Перша зумовлена тим, що Україна є партнером і сусідом ЄС. Цей рівень інтеграції дозволяє отримати більш широкі можливості щодо реалізації спільних проектів у сфері інфраструктури, обміну досвідом та економічної інтеграції. У цьому випадку наша держава не має жорстких інтеграційних зобов'язань перед Євросоюзом, проводить власну риболовну політику і виступає самостійним партнером у міжнародних секторальних відносинах. Друга тенденція диктується прагненням України до поступового поглиблення рівня інтеграції з ЄС через прийняття Угоди про асоціацію аж до членства в ЄС [7]. Оскільки Угода про асоціацію є юридично зобов'язуючим документом, то в разі її підписання виникають конкретні вимоги відносно активної імплементації законодавчих і регуляторних норм ЄС у практику ведення рибальства та аквакультури. Обидва тренди відрізняються за факторами впливу, секторальними реакціями, небезпеками і перевагами, потребують від менеджменту рибогосподарського комплексу відповідних дій при формуванні національної рибогосподарської політики.

Найбільш важлива для України інтеграційна площадка у секторі рибальства та аквакультури пов'язана із рибальством у Чорному морі. Євросоюз став активним учасником чорноморського розвитку у 2007 році, коли статусу членів ЄС набули Румунія і Болгарія. У Чорноморській стратегії ЄС (EU Black Sea Synergy), прийнятій у 2011 році, зазначено, що Чорне море – стратегічно важливе для ЄС, оскільки воно є «частково європейським внутрішнім морем та географічно переважно європейським» [8]. Саме тому констатується необхідність поширення діючих в ЄС законодавчих норм і регуляторних практик на Чорноморський регіон, включаючи сектор рибальства. Таким чином, Україна автоматично, незалежно від свого інтеграційного вибору, вже сьогодні стає країною, рибогосподарський комплекс якої відчуває наслідки проведення Загальної

рибогосподарської політики ЄС (Common Fisheries Policy – CFP). Тож слід розуміти, що критичний стан власного рибного господарства в Україні спричинює ситуацію, коли у держави реально відсутні дійові важелі впливу на риболовну політику ЄС. Фактично, сьогодні нам залишається прийняти запропоновані «правила гри» у тій частині, яка стосується країн – сусідів ЄС.

Нині CFP знаходиться у процесі кардинальної трансформації і реформування, який почався у 2011 році й триватиме до 2015 року. Офіційними причинами реформування сектору названі складність її реалізації на практиці та низька ефективність існуючої CFP для стейкхолдерів галузі на тлі значних екологічних проблем морського середовища і незадовільного стану промислових запасів риб. У рамках дослідження було систематизовано основні позиції нової CFP й отримано такі основні результати:

- Передбачається управління сектором на основі багаторічних комплексних планів, відходу від жорсткої децентралізації управління галуззю зі зміщенням управлінських ініціатив на регіональний і місцевий рівні, залучення до процесу прийняття рішень безпосередньо рибалок та стейкхолдерів.
- Водні живі біоресурси добуватимуться в межах «максимально стійких уловів» (MSY). Ліміти вилову визначатимуться на рівні MSY до 2015 року – де це можливо, і не пізніше 2020 року – для всіх рибних запасів. У рамках MSY заборонено викид некондиційної або виловленої понад квоти риби. Увесь улов зараховуватиметься до квот, які будуть значно знижено. Перелік цінних порід риби, що не підлягають вилову, істотно розшириться. Капітанам суден дозволять продавати недовикористані квоти.
- Планується істотно скоротити риболовний флот ЄС. Для збереження робочих місць морякам розглядається пропозиція про фінансування роботи флоту з вилову сміття в океанічних та морських водах.
- Аквакультура визнана пріоритетним напрямом розвитку. До 2014 року держави-члени розроблять національні стратегічні плани, орієнтовані на усунення адміністративних бар'єрів і підтримку екологічних, соціальних та економічних стандартів аквакультури. Завдяки розвитку аквакультури Євросоюз прагне значно знизити імпортозалежність галузевого ринку.
- Посилено правила контролю рибного промислу для судів ЄС, які ловлять за кордонами його вод, і для суден третіх країн, що здійснюють промисел у водах ЄС. Ліквідування незаконного, непідзвітного та нерегульованого промислу (ННН-промислу) визначено стратегічним завданням.
- Подовжується право держав – членів ЄС обмежувати промисел у 12-мильній зоні від узбережжя до 2022 року. Майбутні фінансові інструменти у сфері рибальства будуть пріоритетно субсидіювати дрібне рибальство.
- Політика єдиного ринку риби та рибопродукції ЄС залишається актуальною. Підвищується роль організації – виробників рибопродукції в управлінні галуззю, моніторингу і контролі. Передбачаються нові високі стандарти маркетингу в маркуванні, якості та прозорості при визначенні походження рибопродукції.
- У міжнародних і регіональних організаціях Євросоюз планує створювати альянси із ключовими партнерами задля боротьби із незаконним промислом та зменшення перевиробництва рибної продукції. Укладаються партнерські угоди зі сталого рибальства (SFPAs), які забезпечуватимуть експлуатацію флотом ЄС рибних ресурсів інших країн (але тільки в тому разі, якщо ці ресурси є для цих країн надлишковими). У рамках SFPAs країни-партнери отримуватимуть компенсацію за надання доступу до своїх рибних ресурсів, а також фінансову допомогу для проведення політики сталого рибальства.
- Запроваджено умовність фінансування рибальства із бюджету ЄС, для чого створено новий інструмент – Морський і рибальський фонд (EMFF), який у

2014–2020 рр. оперуватиме коштами в сумі близько 7 млрд. євро.

Спеціалісти констатують, що, зважаючи на масштабність та амбіційність нової CFP, сьогодні важко прогнозувати наслідки реформування рибної галузі навіть безпосередньо для самої Євросони. Цілком зрозуміло, що для країн-сусідів прогнози впливу європейської реформи рибного господарства – ще більш складне завдання. Водночас, для умов України деякі припущення обґрунтувати все ж таки можливо.

Характер і ступінь впливу заходів нової CFP є відмінними стосовно окремих складових рибогосподарського комплексу України – таких, як охорона та відтворення водних біоресурсів, промислове рибальство, переробка і дистрибуція риби та рибопродукції.

Охорона і відтворення біоресурсів – це прерогатива держави. Система побудована таким чином, що для виконання цих функцій біологічні ресурси продаються рибалкам, з яких стягується податок за спеціальне використання рибних та інших водних живих ресурсів. У разі виникнення проблем у цій сфері держава змушена збільшувати свою частку витрат. Зважаючи на те, що в Україні зафіксовані значні обсяги «тіньового» ринку і тенденції посилення його криміналізації, можна прогнозувати високий ступінь незадоволення цією ситуацією з боку ЄС та висунення вимог до українського уряду щодо врегулювання проблеми. Для України найбільш вірогідний сценарій вирішення цього питання – збільшення податкового тиску на підприємства галузі.

У частині вилову основними інструментами регулювання є оцінки загальних допустимих і можливих уловів та квоти на вилов. В умовах відсутності єдиного міжнародного органу управління рибними ресурсами країни Чорноморського басейну ведуть самостійні наукові супроводження власних промислів, як правило, без сумісної координації, за винятком традиційних наукових зв'язків між Україною і Росією. Але державний менеджмент у цих країнах суттєво різниться. Приєднання Чорного моря до нової CFP може стати серйозним каталізатором створення принципів нової єдиної міжнародної структури для координації рибальства у цій морській зоні, що, на нашу думку, значно поліпшить у майбутньому стан екосистеми Чорного моря та його біоресурсів. Найбільш уразливим через критичний рівень імпорту є український субсектор дистрибуції риби і рибопродукції. За даними офіційної та бізнес-статистики, понад 90% обсягу вітчизняного імпорту припадає на види риби, до яких Україна не має доступу і які видобуваються у водах морських економічних зон інших держав. Близько 80% реалізації в нашій країні забезпечує імпортна заморожена рибопродукція. У загальній структурі поставок риби й рибного філе частка продукції із країн ЄС у 2010 році склала 21,2% [9]. Лідерами імпорту в Україну традиційно є Норвегія та Ісландія, які не входять до ЄС, але залежать від його ринків збуту і транзиту до Східної Європи, Азії й Америки. Утім, навіть такі сильні «гравці», як Норвегія та Ісландія, не можуть бути цілком незалежними від політики ЄС, що має досить дійовий арсенал інструментів впливу, зокрема запровадження повного блокування роботи рибалок.

Експорт української риби та рибопродукції в Євросону є проблематичним. Як відомо, у березні 2013 року було скасовано нетарифний бар'єр на експорт вітчизняної рибної продукції на митну територію ЄС (лист Департаменту політики та координації Генерально-

го директорату з морських справ і рибальства Єврокомісії № ARES (2013) 320998 від 12.03.2013 р.). Тим самим визначено, що у його порти можуть заходити риболовецькі судна під українським прапором. Фактично це означає приєднання України до Регламенту Ради ЄС «Про встановлення системи Спільноти для попередження, припинення і ліквідації незаконного, непідзвітнього та нерегульованого рибальства» від 29.09.2008 № 1005/2008. Згідно із згаданим Регламентом, усю відповідальність за ввезення продуктів браконьєрського лову під прапором країни, що приєдналася до Спільноти, несе держава прапора. Таким чином, ЄС, залучаючи Україну, де корупційні схеми пов'язані саме із квотуванням і обліком вилову, до Співтовариства, отримав додаткові, державні, важелі для запобігання ввезенню нелегальної рибопродукції.

За експертними оцінками, малоімовірним є також доступ українських суден в європейські води. Однак ЄС зацікавлений у рибі технічних сортів (тюлька, хамса, кілька), основні запаси яких зосереджено в Азово-Чорноморському басейні. Ситуацію може виправити поліпшення стану наших риболовецьких підприємств, якщо буде опрацьовано цей канал збуту та витримано вимоги прозорості ведення промислу.

Що стосується частки українського експорту у вигляді рибних консервів та напівфабрикатів, то він традиційно спрямований в основному у країни СНД. Сьогодні відсутні перспективи для переорієнтації цього переробного субсектору на ринок Євросони з причини критичної невідповідності стандартам виробництва та якості.

У табл. 1 наведено узагальнені потенційні переваги і загрози для розвитку українського рибальства та аквакультури, що виникають унаслідок запровадження нової рибогосподарської політики ЄС, стосовно актуального сьогодні варіанту відносин «Україна – сусід ЄС».

Аналізуючи сценарій пріоритетного вибору Україною європейського вектору розвитку (поступове зближення з ЄС аж до повної інтеграції), доцільно ретельно вивчити досвід морських країн, які вже пройшли шлях до членства в ЄС. Для України корисним, на наш погляд, є досвід країн Балтики, Болгарії та Румунії.

Загальною практикою ЄС вважаються заходи пригнічення рибного господарства нових країн-учасниць, у тому числі скорочення їх промислового флоту, зменшення квот на промисел, стимулювання зміни профілю рибогос-

Таблиця 1

Потенційні переваги і загрози для розвитку українського рибальства та аквакультури за сценарієм «Україна – сусід ЄС»

Переваги	Загрози
Поширення нової CFP на басейн Чорного моря сприятиме утриманню параметрів сталого розвитку рибальства та аквакультури в позитивній динаміці.	Збільшення податкового тиску на підприємства галузі.
Гармонізація законодавства України із законодавством ЄС у сфері протидії ННН-промислу.	Обмежені можливості відстоювання власних інтересів в умовах відсутності національної стратегії розвитку рибальства та аквакультури й одночасного державного субсидіювання рибного господарства в ЄС.
Можливість і спроможність України самостійно визначати та освоювати квоти на вилов, бути повноцінним партнером в угодах з ЄС зі сталого розвитку (SFPAs), брати участь у торгівлі квотами, виходячи із національних інтересів.	Високий ступінь залежності від політики ЄС.
Можливість для бізнесу використати інтерес ЄС до українських запасів технічних видів риби в Азово-Чорноморському басейні.	Необхідність у перспективі узгоджувати національні ліміти на вилов у Чорному морі з європейськими аналогічними нормативами.
Можливість залучення інвестицій з ЄС для створення спільних підприємств із виробництва рибної муки.	Неспроможність подолати нетарифні бар'єри виходу на ринок ЄС із причини високого рівня ННН-промислу в Україні.
Можливість отримання технічної та консультативної допомоги ЄС у сфері аквакультури.	Підвищення цін на рибу, імпортовану з ЄС.
	Збільшення рівня імпортозалежності внутрішнього ринку риби та рибопродукції.
	Значна перевага імпорту з ЄС над українським експортом аж до виникнення одностороннього імпорту.

Джерело: Авторські прогнози оцінки

подарської діяльності аж до повного її знищення як сектору національної економіки. Відносно системи квотування існує практика, коли після вступу будь-якої країни в ЄС діюча у цій країні квота на вилов включається в загальну квоту ЄС, і після цього кожній із країн-учасниць виділяється певна частка загальної квоти на вилов у певному районі певних видів риби. Відносно України цілком вірогідним є застосування принципу «українські ресурси – європейський флот».

Досвід інших країн показує, що найбільші проблеми, пов'язані із приєднанням до ЄС, генеруються в переробному субсекторі. Найчастіше визначається незначна група підприємств, для яких встановлюється перехідний період, коли їх продукція одразу після вступу до ЄС, може не відповідати його вимогам. Але більша частина підприємств одразу несе значні фінансові витрати при переході на нові стандарти виробництва та якості. Зважаючи на важкий фінансово-економічний стан українських рибопереробників, можна прогнозувати різке скорочення цього бізнесу.

У табл. 2 наведено додаткові переваги і небезпеки для вітчизняного рибного господарства в разі поглиблення рівня інтеграції України з ЄС.

Таблиця 2

Потенційні переваги і загрози для розвитку українського рибальства та аквакультури за сценарієм поступового поглиблення рівня інтеграції України з ЄС

Переваги	Загрози
Приєднання до інноваційно-розвинутої галузі.	Втрата права прямого представництва в міжнародних організаціях, що регулюють рибальство.
Поступове зниження ставок ввізного мита в ЄС для української продукції рибальства.	Високі ставки ввізного мита для України у країни Митного Союзу.
Можливість фінансової, технічної та інформаційної допомоги у сфері аквакультури.	Високі стандарти технічного регулювання ЄС.
Посилення безпеки в мореплавстві завдяки збільшенню засобів контролю і нагляду.	Скорочення риболовного флоту аж до повного знищення.
Стимулювання інновативності сектору.	Зростання рівня безробіття в галузі.
Доступ до фінансових ресурсів Європейського морського та риболовного фонду.	Перерозподіл національних квот на вилов між іншими країнами ЄС.
Включення України в мейнстрим розвитку аквакультури.	Неготовність українського сектору до застосування європейських галузевих механізмів економічного регулювання.
	Кардинальна диверсифікація галузі рибного господарства із втратою стратегічних орієнтирів.

Джерело: Авторські прогнозні оцінки

Висновки. Визначені фактори впливу євроінтеграції на розвиток рибогосподарського комплексу України можна вважати тільки загальними припущеннями в рамках прогнозування ситуації, що стали результатом аналізу доступної інформації. У ході реалізації будь-якого із розглянутих сценаріїв наведені прогнозні оцінки можуть значно трансформуватися, оскільки є вірогідність появи принципово інших ризиків та переваг як для економіки України загалом, так і для сектору рибного господарства зокрема.

У наведених матеріалах не викладено, а тільки враховано ключові проблеми сучасного стану рибного господарства України, але саме вони є стартовими умовами для вивчення наслідків інтеграції будь-якої глибини. Зазначимо лише, що первинною проблемою для національної галузі рибного господарства є відсутність стратегії її розвитку. Наразі на державному рівні не визначено, чого конкретно прагне Україна для цієї галузі в довго- та середньостроковій перспективі. Це значно ускладнює секторальний аналіз. У сучасному стані українське рибне господарство має дуже слабкий інтеграційний потенціал і привабливість для ЄС, але в перспективі євроінтеграція

здатна суттєво змінити «портрет» галузі – практично до її повної диверсифікації. Обриси цих процесів уже спостерігаються у Чорному морі в результаті здійснення нової європейської CFP. І нам видається, що нова CFP потребує від України як потенційного претендента на повне або асоційоване членство в ЄС ще кардинальніших змін національної рибогосподарської політики. Відтак перелік потенційних небезпек для української рибної галузі може бути істотно доповнено. Водночас, оцінка переваг при цьому ускладнена, позаяк вони можуть виявитися в більш пізньому періоді.

Література

1. Стасишен М. С. Екологічнобалансований розвиток рибогосподарського комплексу України : монографія / М. С. Стасишен. – К. : РВПС України НАН України, 2010. – 323 с.
2. Кулинець Л. Е. Гармонизація процесу адаптації аграрного сектору економіки в умовах інтеграції України в систему мирохозяйственных связей / Л. Е. Кулинець // Экономические инновации : сб. науч. трудов. – Вып. 21: Украинское Причерноморье в конкурентном экономическом пространстве (проблемы экономической интеграции). – Одеса : ИПРЭИ НАН Украины, 2005. – С. 311–323.
3. Вдовенко Н. М. Основна причина невдачі реформи в рибогосподарській галузі України / Н. В. Вдовенко // Механізм регулювання економіки. – 2011. – № 3. – С. 105–111.
4. Гайдучкий П. Україна – ЄС: проблеми інтеграції / П. Гайдучкий // Національна безпека і оборона. – 2013. – № 4–5. – С. 78–89.
5. Duzgunes E. Fisheries Management in the Black Sea Countries / E. Duzgunes, N. Erdogan // Turkish Journal of Fisheries and Aquatic Sciences. – 2008. – № 8. – P. 181–192.
6. Knudsen S. Post Soviet transformations in Russian and Ukrainian Black Sea fisheries: socio-economic dynamics and property relations / S. Knudsen, H. Toje // SE European and Black Sea Studies. – 2008. – № 8(1). – P. 17–32.
7. Association Agreement between The European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part [Electronic resource]. – 2012. – Accessed mode : http://euroa.com/association/eu-ukraine-associationagreement_EN.pdf
8. European Parliament resolution of 20 January 2011 on an EU Strategy for the Black Sea [Electronic resource]. – Accessed mode : <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+TA+P7-TA-2011-0025+0+DOC+PDF+V0/EN>
9. Рибне господарство України. Статистичний збірник. – К. : Державний комітет статистики України, 2010. – 44 с.

Стаття надійшла до редакції 29.08.2013

References

1. Stasishen, M. (2010). *Ecologically balanced development of Ukraine's fishery industry*. Kyiv: CSPF NAS of Ukraine (in Ukr.).
2. Kupinets, L. (2005). The harmonization of the Ukraine agricultural sector adaptation to the integration into the global economic system. *Ekonomicheskie innovatsii (Economic Innovations)*, 21, 311-323 (in Russ.).
3. Vdovenko, N. (2011). The main reason for the failure of the fisheries sector reform in Ukraine. *Mekhanizm rehulivannia ekonomiky (Economy Regulation Mechanism)*, 3, 105-111 (in Ukr.).
4. Haidutskiy, P. (2013). Ukraine – EU: integration problems. *Natsionalna bezpeka i oborona (National Security and Defence)*, 4-5, 78-89 (in Ukr.).
5. Duzgunes, E., Erdogan, N. (2008). Fisheries Management in the Black Sea Countries. *Turkish Journal of Fisheries and Aquatic Sciences*, 8, 181-192.
6. Knudsen, S., & Toje, H. (2008). Post-Soviet transformations in Russian and Ukrainian Black Sea fisheries: socio-economic dynamics and property relations. *SE European and Black Sea Studies*, 8(1), 17-32.
7. The European Union (2012). *Association Agreement between The European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part*. Retrieved from http://euroa.com/association/eu-ukraine-association-agreement_EN.pdf
8. The European Parliament (2011, January 20). *On an EU Strategy for the Black Sea (Resolution)*. Retrieved from <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+TA+P7-TA-2011-0025+0+DOC+PDF+V0/EN>
9. *Fishery industry of Ukraine. Statistical Handbook* (2010). Kyiv: The State Statistics Committee of Ukraine (in Ukr.).

Received 29.08.2013